

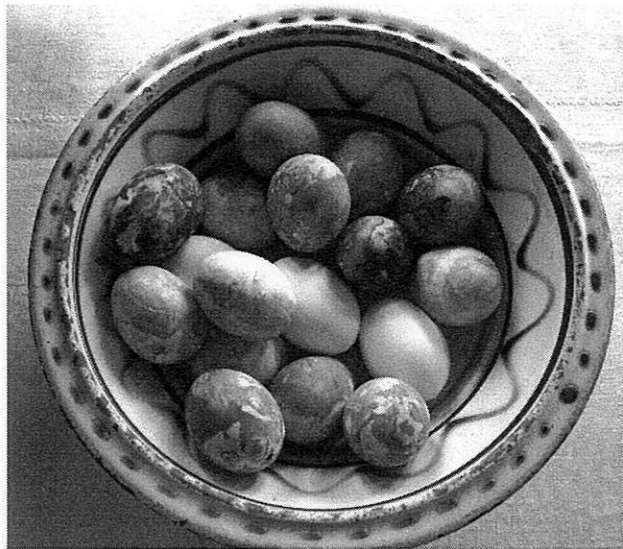
Æggeviser kunne lyde sådan her:

Jeg står herude for jer Dør,
I har velsagtens set mig før;
jeg vender mig om og stryger mit Skæg,
så får jeg vel et påskeæg.

Else-Belse-Bimpelskæg
går omkring og synger for Æg
får jeg et, og får jeg to,
tilsidst får jeg hele Posen fuld.

Trille påskeæg og andre lege med æg

De indsamlede æg skulle børnene bruge til at lege med. Først bagefter spiste de æggene. På Sjælland har det været skik at „trante“ påskeæg. At trante betyder at trille med påskeæg. Børnene fandt en skrænt eller lille bakketop, hvor de trillede deres

æg. Det gjaldt om at trille sine æg længst uden at de gik i stykker og samtidig ramme de andres æg. De æg, der gik i stykker under „trantningen“, måtte børnene ikke spise. De skulle blive liggende som påskeoffer til fuglene.

Børnene kunne også lege „at pikke hårdæg“. Le-gen gik ud på, at to børn holdt hver deres æg. Med den spidse ende på ægget bankede eller „pikkede“ man den spidse ende på det andet æg. Den, hvis æg først gik i stykker, havde tabt.

Æg som gave

Påskeæg kan også være en gave fra venner og fa-milie i forbindelse med gækkebreve.

„At gække“ betyder „at narre“ og kunne man ikke gætte, hvem afsenderen var, skulle der bødes med et lille gilde, et kys eller et påskeæg. At give hinanden påskeæg i gave for et gækkebrev er at nyere dato. Gækkebreve har først og fremmest været tænkt som en kærlig forårshilsen og i brevet blev tit lagt en vintergæk, som er den første blomst der tit-ter frem omkring Kyndelmisse den 2. februar.

Bindebreve

Forgængerer for gækkebreve var de gamle „bindebreve“, der stammer fra 1600-tallet. Bindebreve havde intet med påske at gøre, men var forbundet med navnedage. Hed man for eksempel Hans eller Johanne, kunne man bindes på de såkaldte Johannesdage. Det er Johannes Døberens Dag den 23. Juni og den 28. december er det evangelisten Johannes' fødselsdag. Man bandt hinanden for et år. Det betød at man skulle gøre en masse for den person, man havde bundet, og var man forelsket, var det jo ingen sag. Bindebreve var en flittigt brugt måde at fri til sit hjertes udkårne.

Litteratur

- Lene Floris: *De fik hver 8 farvede æg ... Om påskeæg i Danmark*, Folk & Kultur 1992.
 Margit Brandt: *Vintergæk og sommernar. Gækkeri for 100 år siden*. København, 1975.
 Ruth Gunnarsen: *Vore gamle kalenderdage - tro, overtro, varsler*, Lademann, uden årstal.
 Troels Troels-Lund: *Dagligliv i Norden*, Bd. VII, København.
 J. S. Møller: *Aarsfester fra Vaar til Høst i Danmark*, Nordisk Kultur XXII, København, 1938.
 J. S. Møller: *Fester og Højtider i gamle Dage*, København 1931-33.
 Gerda Abildgaard: *Plantefarvning af æg*, København, 1995,
 Charlotte Bøgh: *Påskedag skal vi trille påskeæg - en levende skik fra Køgeegnen*, Køge Museum 1990. (1991).
 H. F. Feilberg: *Dansk Bondeliv*, København 1910.
 Gunnar Knudsen: *Dansk bondeliv i forrige århundrede*, Chr. Erichsens forlag, 1975.

Påske- og forårstraditioner på landet

Undervisningsmateriale fra Greve Museum,
Kirsten Egholk, februar 1999

Må kopieres med kildeangivelse

Påske er en gammel kristen højtid, vi har fejret i hundredvis af år. Men der er stor forskel på hvordan vi fejrer påske i dag og hvordan man har fejret påske på landet fra 1700-tallet og frem til begyndelsen af dette århundrede.

I dag forbinder de fleste påske med forår, små hvide lam og æg - ikke så meget almindelige hønseæg - men mere æg lavet som slik eller som pynt til påskebordet.

I dag fås påskeæg lavet af marcipan, nougat, chokolade og andet sukkerstads. Vi forærer hinanden papmaché-påskeæg fyldt med godter.

Engang var påskeæg lavet af rigtige hønseæg. Det er en gammel skik, som stammer fra det gamle landbosamfund tilbage i 1700- og 1800-tallet, hvor man til påske spiste masser af hønseæg. Det var hele, kogte æg som i anledning af påsken var smukt dekoreret med farver og mønstre.

Før påske kommer fasten

Påskefesten markerer både fastens afslutning og den korsfæstede Jesus, der på tredjedagen opstod fra de døde. Fasten var en måde at identificere sig med Jesus, som under bøn og faste opholdt sig 40 dage i ørkenen. I dag forbinder vi ikke påske med, at fasten er forbi, fordi vi for længst er holdt op med at faste. Men vi holder stadig fastelavn. I middelalderen var fastelavn den sidste dag inden fasten begyndte. Derfor klædte man sig ikke bare ud, men spiste og drak også til man næsten segnede. Under fasten var det nemlig forbudt at holde fest eller bryllup, og man måtte heller ikke spise

kød, fisk eller æg. Alle skulle leve så nøjsomt som muligt. Når fasten sluttede 1. påskedag fejrede man det bl.a. ved at spise masser af æg. Det hed sig, at man i påsken skulle have alle de æg man kunne spise. Æg var ellers en forholdsvis kostbar madvare, der mest blev brugt til festmad, høstmad eller som naturalieløn.

Den stille påskeuge

Påskeugen hed den „stille uge“, fordi det var den sidste uge inden fasten sluttede. Alle dage i påskeugen har et navn og regler om, hvad man skulle gøre denne dag. Palmesøndag skulle man gå i kirke og pynte op i gårdens storstue med pilegrene i blomst. Det minder om, da Jesus kom ridende ind i Jerusalem på et æsel og blev mødt af palmegrene. De næste dage blev kaldt

„blåmandag“ og „hvide-tirsdag“. „Askeonsdag“ var den store arbejds- og rengøringsdag på gården. I dag kalder vi det forårsrengøring. Skærtorsdag var kirkedag. Langfredag var fastens højdepunkt. Denne dag måtte ingen være glade, fordi Jesus døde på korset. Man spiste næsten ingenting og i bedste fald lidt rugmelsgrød. I løbet af dagen skulle

man plage sig selv med meget hårdt arbejde. Den sidste dag i den stille uge var påskelørdag, som også blev kaldt for „skidenlørdag“. Navnet stammer fra den madret man spiste, skidne æg som er hårdkogte æg i sennepssovs. Denne dag indsamlede børn æg, som skulle bruges til 1. Påskedag, hvor Jesu opstandelse blev fejret med leg og maser af god mad efter kirkegang.

„9 slags grønt til påske“

Skærtorsdag skulle man spise „skærtorsdagssøbe“ til middag. Man sagde, at man skulle have „9 slags grønt til påske“. Da 9-tallet er helligt, ville middagsretten beskytte én mod sygdom resten af året. Det kunne nogle gange være svært at finde 9 slags grønt, hvis påsken lå tidligt på året. Så måtte man nøjes med, hvad man kunne finde, for eksempel et græsstrå, et brændenældeblad, et par blade af stikkelsbærbusken, ribs- og solbærbusken, en pileknop, et skarntydeblad og så selvfølgelig grønkålen, som fandtes i alle køkkenhaver.

Heksene var på spil til påske

På landet levede kristentro og folketro side om side langt op i vor tid. For eksempel troede man, at der fandtes mennesker med overnaturlige evner, som var farlige for både mennesker og dyr omkring påske. Derfor skulle man passe ekstra godt på gård, mennesker, husdyr, afgrøder og redskaber. Heksene kunne nemlig bruge både dyr og redskaber til at flyve på, når de rejste til Bloksbjerg. Hvis man glemte at gemme redskaberne væk, ville heksene flyve væk på redskaberne.

Man kunne beskytte sig selv, sin gård og husdyr ved at sætte stål op alle vegne. Man kaldte det at „ståle“. Stål er ildens hylster, og da hekse var bange for ild, satte man stål i alting. For eksempel beskyttede man afgrøder, marker, husdyr og gården ved at ståle. Der blev sat en le i sædbunken på loftet. Der blev hængt en saks eller kniv omkring dørene til stalden. Man satte en hesteko over døren til stuehuset. Lige midt i møddingen satte man en økse, så hekse ikke kunne suge kraften ud af den. I hvert hjørne af marken, satte man en synål, og også gæs og høns fik stukket nåle i vingerne.

Med et æg i lommen kunne man se hekse

Skærtorsdag var kirkedag - også for hekse. Hvis

man havde et „hønnikeæg“, hønens allerførste æg, i sin lomme uden at vide det, kunne man se, om der var nogle hekse i kirke. Hekse kunne kendes på, at de havde en spand, gryde eller noget andet på hovedet. Det kunne være farligt at have et hønnikeæg i lommen, for hvis heksen opdagede det, ville hun gøre alt for at slå ægget i stykker. Gik ægget i stykker, kunne man blive sindsygt.

Æg som frugtbarhedssymbol

Ægget er også blevet tillagt mange andre egenskaber. Gamle skabelsesmyter fortæller om ægget som altings ophav. Både inden for og uden for Europa har ægget stået som symbol på frugtbarhed og ny begyndelse. Herhjemme er ægget også blevet tillagt egenskab som kærlighedsorakel. Hvis en ung pige godt ville vide om hun blev gift med hendes hjertes udkærne, kunne hun gemme et æg i et år. Hvis ægget stadig var friskt efter et år, ville hendes ønske blive opfyldt. Æg er også blevet brugt til at sikre en god kornhøst. Man troede, at man kunne overføre æggets frugtbarhed til jorden ved at grave æg ned i jorden eller ved at smøre ploven med æg inden forårspløjningen.

Æg som høstmad

Høns og gæs var vigtige husdyr på enhver gård og hus på landet. Dyrene forsynede den selvforsynende husholdning med æg, dun til puder og dyner og ikke mindst kød. Høns og gæs kunne også sælges til byfolk og give en lille ekstra indtægt. Selvom man havde mange høns og gæs på en gård, spiste man ikke hele, kogte æg særlig tit. Hvis man brugte æg var det mest som fyld i for eksempel æggekage. Påske og høst var de tidspunkter på året, hvor der blev spist mange æg. Til

påske var æggene symbol på opstandelse. Det vil sige, at Jesus var stået op af graven. I høstens tid var det praktisk med hårdkogte æg, som kunne tåle transporten ud til marken.

Tjenestefolk fik æg i løn

Det var også meget almindeligt at bruge æg som løn. Man kalder det for naturalieløn, når man fik udbetalt sin løn i madvarer i stedet for penge. Til påske fik hver tjenestekarl og tjenestepige på en gård 5 til 10 påskeæg i løn. Det var hårdkogte hønseæg, som var blevet farvet med forskellige planter. Det var meget almindeligt, at tjenestefolkene satte deres farvede påskeæg op i vindueskarmen og spiste dem efterhånden. For at de kunne kende forskel på æggene, havde husmoderen skrevet deres forbogstaver på æggene med en stump tælleprås, som var et lys støbt af færefedt. For eksempel kunne der stå MPD som betød, at ægget tilhørte Maren Pedersdatter.

Plantefarvning af æg

Det var husmoderens arbejde at koge, farve og dekorere hønseæggene. Kvinder på landet havde i forvejen erfaring med at bruge planter fra naturen til at farve uldgarnet med. Til farvning af æg brugte man de materialer, der var lige ved hånden; forskellige afgrøder fra køkkenhaven, bær, blomster, svampe og planter i naturen, ja selv mosset på det stråttækte tag kunne bruges. Det mest almindelige var at bruge husholdningsrester. Løgskaller, som alligevel blev til overs ved madlavning, gav æggene en flot gul-brun farve. Også løgskaller fra hyacintløg og tulipanløg kunne bruges til at farve æg med. Farven blev lys eller mørk gylden alt efter, hvor længe æggene lå farvebadet. Rødkål, spinat, rabarber og rødbeder, som blev

dyrket i køkkenhaven, blev også brugt til at farve med. I takt med at te og kaffe bliver udbredt på landet i slutningen af 1800-tallet, begynder man også at bruge kaffegrums til at farve æg med. En blanding af stenlav og kaffegrums gav en flot kraftig gul farve. Også forskellige blade eller skud fra unge planter, vintergækker, persille eller porreblade, kunne bindes om ægget inden fravning. De skulle bindes stramt rundt om ægget med en masse sytråd. Når æggene var blevet kogt, kom de smukkeste bladmønstre frem.

Æg med bibelske motiver

Med tællepråsen kunne man også tegne fine tegninger med påskemotiver. For eksempel Jesus på korset, et påskelam eller en kirke. Man kunne også dekorere æggene ved at ridse mønstre i dem. Til sidst gned man æggene med flæskesvær, så æggene fik en skinnende blank overflade.

Nye måder at farve æg

Planter kunne ikke give alle farver som f.eks. blå, lilla og grøn. Da anilinfarver til hjemmefarvning af tøj kommer frem i midten af 1800-tallet, begynder man også at farve hønseæg med de nye farver. Pludselig bliver påskeæggene violette, lilla og blå. I begyndelsen af 1900-tallet fremstiller farvefabrikken Opal i Hjørring rigtige påskeægfarver. Nu kunne man købe en pakke med 4 breve bestående af farverne rød, gul, grøn og blå.

I dag er det kun fantasien, der sætter grænser for, hvordan æggene kan dekoreres. I dag bruges bl.a. sølv- og guldspray, blæk, frugtfarve, silkepapir, crepepapir, tusch, vandfarve og farveblyanter.

Æggeviser

I dagene op til både fastelavn og påske gik mange børn omkring fra gård til gård og sang æggeviser for folk. Det var mest fattige børn, som på den måde kunne tigge sig til nogle ekstra æg. I slutningen af 1800-tallet og i starten af dette århundrede blev det almindeligt at alle børn, rig som fattig, klædte sig ud og gik fra dør til dør og sang æggeviser.